

2. Fra 0 til 17 – fra den ”stråtækte” i Sdr. Bjerge til kostskole i Karise

Bedstemødrene var de stærke, og de gik med tørklæde. 'Det går ikke – du må læse'. Besættelsestiden, flystyrt i Venslev og 5.maj 1945 på kostskolen. Tæt på K. A. Kristensen og Langgård. Da børn var i løsdrift og med i bedriften.

1

Væverne samlet til Omøstævne i 1988

Indhold

2.1. Slægt og barndom	2
1. Rødderne: Far var ”væver” – Mors slægt var kort	2
2. Det begyndte i Menstrup	4
3. Børn i løsdrift	4

4. Landsbyliv – "det kære/nære samfund"?	5
5. Et gensyn 72 år efter	6
2.2. Vi flytter til Sdr. Bjærge	6
1. Mor krydser sin skolevej, og jeg arver lærerinden	6
2. Og så var der jo krigen ...	7
3. Lærer Nellesmann – en særpræget personlighed	8
4. Mellem husdyr og søstre	9
5. Far og mor – forskellige temperamenter	10
2.3. Kostskolen i Karise 1944-47	11
1. "Det her går ikke. Du må læse!"	11
2. En start med manér - Møde med en fætter	12
3. Langgård – værd at riste en rune for	13
4. En god tid – en spændende tid	14
5. Den 5. maj 1945	14
6. Livet på skolen	15
7. KA på tættere hold	15
8. Dengang der var vintre til - Præliminæreksamen	16
9. Dømt i kloster - oprejsning på Vallø	17

2.1. Slægt og barndom

1. Rødderne: Far var "væver" – Mors slægt var kort

Det første, jeg husker, er knyttet til regn. Jeg har vel været 1½-2 år, da mine forældre tog mig med på besøg hos bedstefar og bedstemor på Ørslev Mark. Om aftenen blev vi hentet af vognmand Johs. Hansen fra Menstrup. Min mor bar mig ud til bilen. Jeg kan endnu genkalde mig fornemmelsen af regn på arme og ansigt. Og den gule vægfarve i vindfanget.

Bedstefar som postbud

Min mor har fortalt, at jeg blev modtaget med manér. Lægen var i kjole og hvidt, kaldt til fra en middag med egnens spidser. Jeg blev født 20 minutter før midnat den 30. juni 1930 – det var 20 vigtige minutter. 20 minutter senere og jeg var kommet et år senere i skole!

På fædrene side er jeg "væver". Blandt de få undervejs, der har vidst det, har det vakt moro. Ja, selvfølgelig! Det hænger sammen med, at min bedstefar var søn af væve-

ren på Omø, Peter Væver, og hans kone, Ane. Dem var der en del af, i hvert fald 6 sønner og 2 døtre. At de gennemgående har fulgt parolen om at gå ud i verden og blive mangfoldige, fremgår af deltagertallet, når slægten mødes hvert fjerde år på Omø.

Væveren var som ung kommet til Omø, vistnok fra Kvislemark. Børneflokken spredtes viden om på egnen, og bedstefar var en af dem, der bragte slægten tilbage til Sjælland, nærmere betegnet til Ørslev. Mens en bror blev købmand i Lundforlund, så drev han og bedstemor, Kristiane, livet lang et lille landbrug i Ørslev – en smule større end et husmandssted, men ikke stort nok til at brødføde dem og deres fire børn. Derfor måtte det i en del år suppleres med landarbejde og med at køre post fra Sønder Bjerger station til Ørslev. Min far fødtes i 1904 som nr. 4 efter 3 søstre.

På mødrene side var min oldefar blevet lam i en ret ung alder. Måske derfor måtte han og oldemor "gå fra gården" i Venslev og derefter klare sig på et lille husmandssted, 4-5 tdr. land, mellem Venslev og Sønder Bjerger. Han måtte som lam sidde hele dagen i sin stol. Den blev naturligvis slidt – derfor havde han to, så han også kunne sidde, når den anden var til reparation. Den ene eksisterede indtil for få år siden. Vi havde den. Man sad godt i den.

Deres datter, min mormor, var enebarn, født 1881. Noget blev hun vel præget af, at hendes opvækst vendte mod Venslev, der sammen med Rude var en stærkt Indremissionsk enklave på en ellers Grundtvigsk præget egn. Det må have været hårdt at vende hjem, efter at hun var "kommet galt af sted", og fødte min mor i 1906.

Mormor

Jeg har fået fortalt, at min mor nærmede sig 20 år, før hun fik at vide, at hendes "storesøster" var hendes mor, og at hendes "mor" var hendes bedstemor. Det har nok været med til at præge hende.

Bedstefar 90 år, tog gerne ærin-
der med for de gamle på 80

Det må have været en kolossal oprejsning for min mormor, da to jævnaldrende damer, søstre og begge frøkner, mange år efter – de sad ensomme tilbage som forældreenker på deres gård i Venslev – sagde til hende: "Du kan sagtens. Du har både Karen og børnebørnene!".

Min morfar? Måske har jeg truffet ham. Jeg var 13 eller 14 år, da min mormor tog mig med på en lang og mærkelig rejse. Det var under krigen, så det tog en hel dag at nå frem til Hillerød, hvor vi indlogerede os på et lille pensionat over for det, der dengang var tysk lazaret. Vi så på Hillerød og Frederiksborg Slot. Men vi rejste også videre for at besøge min mormors gamle veninde, Hansine, i Lavø, hvor min mormor havde været i huset i 1905.

Jeg forstod ikke en brik, men husker dog, at jeg fornemmede en besynderlig stemning, da en mand fra nabolaget var inviteret ind på kaffe (og besigtigelse?). Min mormor var så langt

Fastre, fætre, mor og bedstemor med mig

tilbage, jeg husker, husbestyrerinde på en gård i Karrebækstorp, inden hun som "gammel" lejede en lille lejlighed i tagetagen på et hus i Bøgelunde. Hun levede yderst spartansk. Alligevel er det ubegribeligt, at hun formåede at lægge til side til mine søstre og mig, så arven efter hende – hun døde kort før jul 1951 – var det væsentligste grundlag for de første år af mine studier i København.

I det slægtled var det konerne, der var de stærke personligheder. Jeg husker både min bedstemor og min mormor som stærke og stovte kvinder, men uforenelige. Der må have været familiebegivenheder, hvor de har været sammen, men jeg husker ikke nogensinde at have set eller hørt dem tale sammen. På sin vis var de begge sikkert meget troende – hver på sit. I øvrigt *gik bedstemor med tørklæde*. Det gjorde bedstemødre og i det hele ældre koner, i hvert fald på landet. I byerne tog damer vist hat på, når de skulle på gaden – ellers var de ikke damer. Længere er det såmænd ikke siden. Og det havde bestemt ikke noget med Islam at gøre. Det havde det nu heller ikke, når familierne kom til, at det var praktisk, at nabogårde blev forbundet ved ægteskab.

2. Det begyndte i Menstrup

Det stod næppe heller skrevet i stjernerne, at far og mor skulle fejre sølvbryllup og mere sammen. De var ikke jordens mest ideelle kombination. Men sådan magede skæbnen det. Og det bøjer man sig for. De var meget forskellige. Af temperament og holdninger. Begge præget af de miljøer, de kom fra. Og trods ganske få kilometer imellem Ørslev og Venslev, var der mange mil i livssyn. Men sammen satte de skik på 3 unger, som alle har klaret sig godt.

Efter giftermålet i 1928 startede de med et lille husmandssted, nærmest en mose, i Menstrup og en mælketur, dvs. at min far supplerede indtægterne fra husmandsstedet ved hver morgen at køre rundt med hest og vogn, samle den nymalkede mælk og bringe den til mejeriet i Marvede. I 1930 blev jeg født. I 1932 fulgte min søster *Grethe* og i 1933 *Ditte*. I 1932 købte mine forældre en mindre gård eller rettere en brandtomt på Menstrup Mark. Mens gårdens bygninger blev genopført, boede mine forældre i en lejlighed ved gadekæret i Menstrup, og min far arbejdede i skoven.

Gården blev – med forsikringens billigelse - genopført et par hundrede meter fra tomten. Det hang vistnok sammen med, at den tidligere ejer var kommet af dage på en måde, så man ikke kunne være sikker på, at han ville ligge roligt i sin grav. Tiderne i begyndelsen af 30'erne var hårde, og dén historie har næppe forhøjet gårdens pris. Tilbage på tomten blev hønsehus (nok til større fryd for ræv og ilder end for spøgelse) og en hel del frugttræer, som siden forskaffede mig adskillige mavepiner.

3. Børn i løsdrift

Gården i Menstrup gav vide rammer for os småbørn og vor foretagsomhed. At der var nogle hundrede meter til nabobørn, generede os ikke. Vi færdedes over marker og hegn, og ikke mindst skelplantningerne gav spændende bær og gemmesteder. Nutids børn ville være misundelige og pædagogerne korse sig. Vi lærte, hvordan man løber barfodet over hvedestub uden at stikke sig.

Et enkelt ubehageligt minde hænger ved. Jeg har hørt, at jeg som etårig havde lyskenbrok. Dengang havde læger den pud-sige opfattelse, at så skulle maven holdes kunstigt på plads! Jeg husker – jeg har vel været 4-5 år – hvordan jeg gemte mig ved nogle stakke bag staldlængerne for at befri mig for det øreklaplignende jernstativ, jeg var belemret med.

Der var masser af dyr på gården. Både ønskede og uønskede. Blandt de sidste var rotter – masser af rotter. De var gået i hulmuren i udlængerne og derfor i praksis umulige at udrydde. Vi kunne jo ikke strø omkring med gift, for det kunne grise og høns også finde på at æde. Det gav konkurrencer blandt egnens unge, der om aftenen mødtes med salonrifler i grisestalden. Når lyset pludselig blev tændt, så man rotterne løbe hen ad skillerummene. Hvem nåede at skyde flest på en aften?

Men rotter er også hyggelige og underholdende dyr. Om dagen kunne vi studere dem bag glas og ramme, når de kom ud af kornstakkene for at drikke af duggen og nette sig på indersiden af vinduerne i ladebygningen.

Indtil markerne i 1938-39 blev drænet, var de i frostperioder yndede udflugtsmål for skoleklasser og andre med hang til skøjteløb. Det var de tilbagevendende oversvømmelser gode til. De var knapt så gode for agerbruget. Dertil kom, at min far blandt sine mange gode egenskaber ikke var født med et arbejdsgivergen. Så i sommeren 1939 solgte mine forældre gården, og vi flyttede igen for nogle måneder ind i en lejlighed i Menstrup – også denne gang i et halvt dobbelthus.

4. Landsbyliv – ”det kære/nære samfund”?

Mens vi boede på gården, var jeg begyndt i skole, nærmere betegnet i ”forskolen” hos frøken Jensen. ”Forskolen” var her betegnelsen for de første to år af den 7-årige skolegang og med en *frøken*, dvs. en ugift dame, som enelærer. Vi var fire elever i klassen – senere voksede den dog med hele 25 % til 5. Før flytningen, der reducerede min skolevej fra et par kilometre til 100 meter, var jeg dog nået over i ”de stores skole”, hvor vi var lidt flere i klassen – den rummede nemlig to årgange.

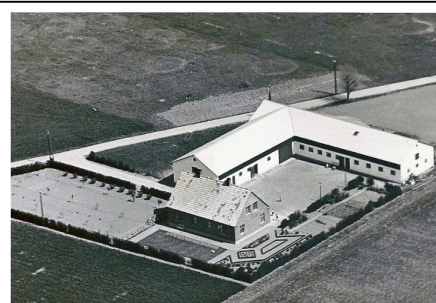
Far kørte lastbil for en vognmand i Spjellerup, bl.a. med mursten til den nye kaserne i Næstved, men også andre ture. Det var oplevelser, når jeg fik lov at køre med – skolen var kun hver anden dag.

Engang kørte vi tør for benzin, langt fra nogen tank. Men nogen havde en dunk petroleum. Lastbiler var dengang ikke så kræsne, så den kørte, om end den osede fælt. Det var med sær fryd, far gav den en ekstra pot petroleum, da vi undervejs mødte vor landpost til cykels. Han forsvandt prustende i tågerne.

Mor med os 3 på trappen i Menstrup

Landsbylivet havde sine oplivende momenter. Når to stridbare koner sloges med nedfaldsæbler på gaden, trak det publikum. Øgenavnene var ikke altid kælenavne, men de var – sammen med ”de gode historier” – med til at markere den skarpe sociale lagdeling. Ingen eksempler. Og dog. De lokale forbandelser kunne være ganske muntre: ”Gid din røv må klø og dine arme være for korte!”.

Gården i Menstrup

En særlig erindring står klart: Den 3. september 1939 arbejdede nogle telefonmontører henne ved gadekæret. De sendte mig hen for at høre radio ved middagstid, så jeg kunne komme tilbage og berette om Chamberlains radiotale, den, hvor han erklærede, at England befinder sig i krig mod Tyskland.

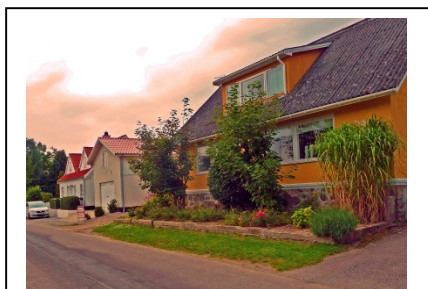
5. Et gensyn 72 år efter

For nylig havde jeg lejlighed til at gense "de gamle steder", da min søsters børn havde fået den gode ide at invitere deres fætre og kusiner med børn og forældre til et vældig hyggeligt familietræf. Mosen ved mit fødested var fyldt op og var nu fodboldbane ved "Marvede gamle Skole" - åh ja, det var den nybyggede skole, hvortil jeg blev flyttet fra den *gamle* skole i Menstrup i efteråret 1939!

Forskolen og den gamle skole i Menstrup var genkendelige, om end i helt andre funktioner. De to huse, hvor vi havde boet i 1931 og 1939 ligeså – dengang hver for sig tofamiliehuse var nu udbygget til énfamiliehuse. Jo, der er sket en del siden da.

Forskolen - i baggrunden skimtes den gamle skole i Menstrup

Her boede vi i 1931

Her boede vi i 1939

2.2. Vi flytter til Sdr. Bjærge

1. Mor krydser sin skolevej, og jeg arver lærerinden

Nytår 1940 flyttede vi til et lille landbrug, mine forældre havde købt i Sdr. Bjærge. For min mor betød det, at vi nu boede ved den vej, der 20-25 år før var hendes faste skolevej, og at jeg "arvede" hendes gamle lærerinde, *frøken* Sørensen.

Afgrænsningen var nemlig lidt anderledes end i Menstrup, så her sad forskolen og frøken Sørensen på de første 3 årgange. Heldigvis (frøken Sørensen og jeg kom aldrig på bølgelængde) varede det kun få måneder, før jeg på ny rykkede over til "de store" og til lærer Nellemann, der var en helt anden type.

Den 9. april 1940 husker jeg især for én episode. Et stykke ude på marken havde vi en markmødding. Måske lignede den fra luften en bunker. I hvert fald påkaldte den sig opmærksomhed fra en "Stuka", dvs. et tysk

Her boede vi i Sdr. Bjærge

styrtbombefly, der tog et dyk med det karakteristiske hyl mod den. Vor over 20-årige hest, Prins, stod på græs lige ved siden af. Den fik et chok, satte sig på sin hale og var siden ikke i stand til at rejse sig ved egen kraft.

Nå, vi fik transporteret den hjem, men som brugshest var den færdig og skulle aflives/slagtes. Men Prins var forsikret, så synsmanden kom og synede den. Efter en kold vinter var Prins godt langhåret, og med en saks klippede synsmanden i Prins' tykke pelslag de manende bogstaver: "DØD". Så kunne forsikringen udbetales, og Prins fragtes til slagteriet til en fremtid som umådeligt sejt hestekød.

Det er vist ikke helt løgn, at der dengang var vintre til. Jeg husker, at jeg nogle dage i 1942 (eller var det 1943?) løb *på skøjter til skolen* – så kraftigt isslag var der faldet. Ellers var vinternætterne præget af dyner, der blev stivfrosne, fordi man åndede på dem, af de larmende telefontråde, der "sang" i kulden uden for vinduet, og af støjen fra de store flokke af bombefly på vej mod Tyskland.

7

2. Og så var der jo krigen ...

I begyndelsen mærkede vi vel ikke så meget direkte til krigen. Og dog. Vi måtte jo have rigget til, så vi kunne høre radio fra London. Der blev rationering. Men min mor havde altid været en mester i madmæssigt at få meget ud af lidt. Vi havde korn. Hveden skulle ganske vist afleveres, sådan da. For brød bagt af bygmel er nu hårdt. Far måtte ty til alskens bladgrønt, når piben skulle stoppes – og det skulle den. Og vi havde grise.

Af og til skete det, at byboere fra Slagelse lagde vejen omkring ved aftenstide og drog videre med en halv eller kvart gris på bagagebæreren i bytte for, hvad vi nu stod og manglede.

Bilen, en brugt Morris 8, som far havde købt i 1938 eller 1939, blev klodset op. Den havde givet mig de første køretimer som 9-årig på stille, afsides veje. Anderledes med mor. Hun nåede dengang frem til køreprøven. Midt under prøven drejede hun bilen ind til vejsiden, stod ud og smak bildøren hårdt i, fordi hun fandt den køreprøvesagkyndige grov og uforskammet – hvad han uden tvivl var. Dengang var det retrætejobs for afdankede krigskarle.

Som krigen skred frem, begyndte overflyvningerne. Englænderne om natten, amerikanerne om dagen. I sommeren 1944 kunne jeg næsten dagligt tælle op til 800 fly i flok på vej med bomber til Tyskland. Vi boede sandelig ved en hovedvej - vistnok fordi flyene tog en bue uden om et stærkt tysk luftforsvar ved Hamburg-Bremen. Om natten kunne vi se skæret fra lyskastere og antiluftskyts og høre detonationerne fra de nordtyske kystbyer. Da betonanlægget i Peenemünde (den tyske prøvestation for V2-bomber på den tyske Østersøkyst neden for Lolland) blev bombet, rystede jorden. Men også bombardementerne af Kiel og Hamburg kunne både ses og mærkes.

Der fulgte andet med overflyvningerne. I begyndelse smed de allierede store mængder sølvpapirstrimler ud for at forvirre det tyske antiluftskyts. Det var et specielt syn at vågne op til en glitrende græsmark. De første gange var rygterne, at det var giftigt for køerne. Køerne syntes dog ikke fristet af den alternative kost, og de skulle vist indtage betragtelige mængder for at nå faregrænsen.

Med så mange overflyvninger kunne det ikke undgås, at der var mange flystyrt. Det var ulykkelige hændelser, for besætningerne var jo vore venner, og mange af dem, der overlevede styrtet, blev da også hjulpet til Sverige. Alligevel lærte vi også at se de lyse sider. Der var aldrig mangel på silkekjoler på egnen. En faldskærm rækker langt. Og træskoklamper. Gummimassen omkring benzintankene var slidstærk og brugbar til mange formål.

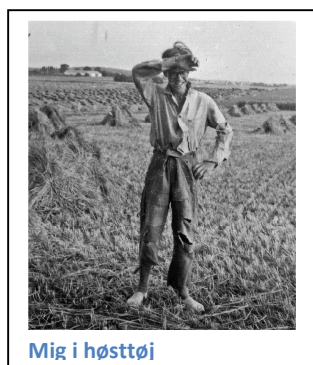
En aprildag i 1944 stod jeg udenfor derhjemme, da jeg så et amerikansk fly, tydeligt anskudt, komme hen over Sdr. Bjærge, lette sig for sine bomber i en stribe hen over de åbne marker, slå et slag ud mod Fyrendal Skov og så gå direkte ned i Venslev. Da var jeg allerede på cyklen.

Jeg var netop i ly af den første gård i Venslev, da der skete en eksplosion. Hvad det var, ved jeg ikke, så jeg fortsatte. Lidt fremme, over for Brugsen, var en gård i brand og bag Brugsen, ud mod Hyllested, brændte endnu en gård. Flyets ene vinge havde ramt en længe på en tredje gård. Længen var skåret over som med en kniv, men havde fået flyet til at rotere ned i jorden lige bagved i et kæmpekrater.

Bogholder Friis' kone stod og så ud ad sit køkkenvindue, da flyet slog ned få meter foran hende. Både hun og huset slap uskadte, for centrifugalkraften sendte vragedelene over huset og i en stribe et par kilometre ud over markerne. Men nogle af delene havde altså ramt de to gårde. Flere af besætningen omkom og blev begravet på Venslev Kirkegård, hvorfra de senere blev flyttet til en særlig kirkegård for allierede soldater.

Slagelse havde netop fået en ny og fin brandbil, som skulle deltage i slukningen. Ca. 100 meter fra Venslev kørte den tør for benzin.

I 1944 skulle vi grave beskyttelsesgrave. Det var ikke godt at vide, hvordan krigen ville slutte. Sammen med Jacob Schmidt, en nabo, gravede vi et stort hul og dækkede det med bjælker og andet gods. Det var vort fælles beskyttelsesrum. Man skulle ellers tro, der var gravet huller nok i vor stakkels jord med alle de skyttehuller, tyskerne fik gravet langs selv de små veje. Netop "fik gravet", for til gravearbejdet havde de ungarske soldater, der så meget ynkelige og forkomne ud – nærmest som tvangsarbejdere. De blev tilsyneladende ikke betroet farligere våben end en spade.

Mig i høsttøj

3. Lærer Nellesmann – en særpræget personlighed

Nok hjalp vi til derhjemme. Men skolen og lektierne kom først. Andet ville nu også have skuffet lærer Nellesmann (Carl Nellesmann Larsen). Fra et barns synsvinkel kunne han virke overvældende og skræmmende. Han havde nogle voldsomme – vist ufrivillige – grimasser. Og så var han kirkesanger. I en anden tid ville han have stået model for Holberg: Med sin stemmeklang og -styrke tog han nemt tonen fra 7 degne. Selv om folk kunne more sig over hans stemme og grimasser, var der respekt om ham i sognet.

For han var en formidabel lærer. Enelærer for de 2 årgange i hver af de 2 klasser, der mødte på skift hver anden dag. Svær at passe ind i vor tids moderne pædagogik. Absolut disciplin og stor frihed. Men vi skulle knageme lære noget og kunne vore ting, læse, skrive, regne, kende Danmarks byer og historie. På den anden side havde han stor forståelse for, at vi skulle tjene nogle skillinge som klapperdreng ved jagterne på Holsteinborg et par gange om året.

For nyligt stødte jeg på et gammelt skolebillede fra Sdr. Bjærge, hvor bl.a. frk. Sørensen (43), Nelleman (42), mine søstre: Ditte (4) og Grethe (18), og jeg selv (48) er med.

Hans undervisning var meget individuel, tilpasset den enkelte elev. Han fulgte nøje hver elev med passende udfordringer. Havde man klaret den ene opgave, havde han altid en, der var lidt sværere – eller endnu en bog fra det lokale bibliotek, som han også bestyrede. Han var afgørende for, at jeg kom til Karise Kostskole, hvad jeg er ham dybt taknemmelig for. Der mødte jeg elever fra mange andre skoler. Det bestyrkede mig i, at han havde været en god lærer.

4. Mellem husdyr og søstre

Vi børn hjalp til, når grise, køer og hest skulle fodres, eller der skulle muges ud. Også lidt i marken. En enkelt sommer med at plukke morgenfruefrø – og derefter i flere år med at bekrige det skrækelige ukrudt. Et andet år var det sommerkål. Det var til frø, men de ville ikke løbe i stok Vi spiste meget kål den sommer!

Normalt var den daglige menu præget af egne produkter. Der var ikke mange dage uden *stegt, rø-*

Grethe

get flæsk, som kunne varieres med tilbehøret: kartofler, hvidkål, rosenkål og som nævnt en sommer med masser af sommerkål. Frokosten var rugbrød med røget skinke – alt fra egne grise. Variationen indtrådte, når vi lige havde slagtet, men det ferske kød havde begrænset holdbarhed – først i de seneste år kom

Ditte

der mulighed for at fryse det ned, da Brugsen indrettede et frysehus, hvor vi kunne leje en boks. Ellers var det hurtigt tilbage til det røgede og til sulekarret med det saltede.

Hest var der gennem mange år kun én af, og den hed Karl, for den var købt fra en mand, der hed Karl. Den kedede sig ofte gudsjammerligt og var glad, når vi gjorde den selskab – eller der var katte-killinger at se på foran krybben.

Bortset fra Karl – og Henrys store belgiere, som man kunne ligge mageligt på ryggen af – blev mit forhold til heste aldrig hjerteligt. Og dog. Før Karl kom til huse, havde vi gamle Lotte og en ung hest, som var kugleskør, vild og stridbar. En dag udfordrede den Lotte. Det skulle den ikke have gjort. Dens bagfjerdinger var slemt tilredte, og der gik betændelse i sårene. Hver 4. time gennem en periode skulle sårene kradses op og smøres med noget desinficerende. Det blev mit job. Det må have gjort hulens ondt, men den må have forstået, at det var til dens bedste. Over for mig var og blev den from som et lam. Nogen tid efter blev den solgt.

Jeg blev aldrig god til at malke. Men køer er herlige forfra. Med grise gik det bedre. I en lang periode havde jeg en gris som kæledyr. Den fulgte mig som en lille hund og var heller ikke større. Soen må have klemte den som lille, så den blev væksthæmmet – undtagen i børsterne. Med tiden fik den et sært gammelmands-udseende og en vis lighed med en senere finansminister, Thorkil Livrem.

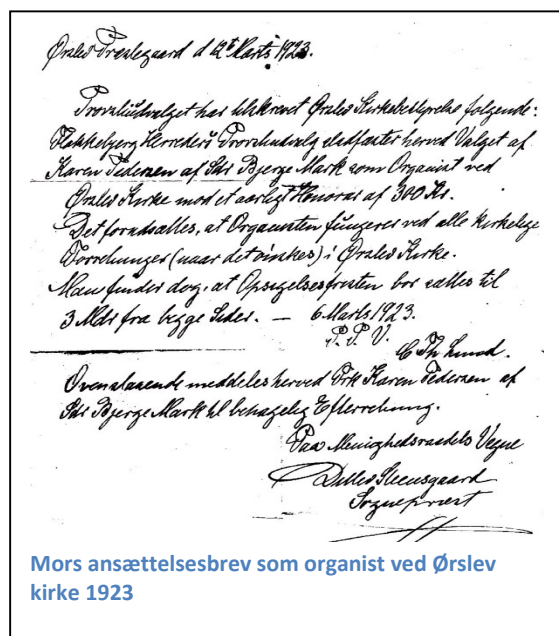

Mor var blevet gammel - også af år

teenageårene, når jeg var hjemme på ferie, og især Grethe havde behov for at blive fisket ud af selvskabte konflikter.

Far

Mors ansættelsesbrev som organist ved Ørslev kirke 1923

5. Far og mor – forskellige temperamenter

Bag om alt det levede vi stille og roligt. Vi var ikke fattige. Målt med nutids alen var det småt. Tiden var til nøjsomhed og genbrug, men det var fælles kår og gav gode tænder. Naboerne havde det ikke bedre. Vi havde til dagen og vejen. Vi børn lærte, at man godt kan lave et spændende skib af en halv roe og nogle pinde.

Vi legede meget med far. Spillede pind, kastede til streg eller spand. Det frydede ham, hvis vi vandt over ham – så havde vi lært det. Han var et legebarn med et

lyst sind.

Det samme kan jeg ikke sige om mor. Hun var den alvorlige med faste holdninger og opmærksom på omgivelsernes meninger. Som ung havde hun vist været mere munter. Religiøsitet – og måske den tids frygt for graviditet – kan have dæmpet munterheden. Spurgte man hende, hvordan det kunne være gået til, at hun og far var blevet gift, var svaret: "Vi dansede så godt sammen".

Fars og mors gravsted ved Sdr. Bjerge kirke

11

Mor var selvlært organist og spillede i kirken – rettere i kirker. Gennem årene blev det til Ørslev, Sdr. Bjerger, Venslev og Holsteinborg. Som 76-årig havde hun 60 års jubilæum og blev fejret så meget – bl.a. med en kæmpebibel med guldtryk – at hun fangede finten: Det var på tide at lade yngre kræfter komme til.

Vi havde et lille orgel, hvor hun hver lørdag gennem alle årene repeterede søndagens salmer – for en sikkerheds skyld. Med årene kom jeg til at forstå min far bedre. Det fik jeg aldrig fortalt ham. Han døde pludseligt i marts 1974. Efter at have stemt ved kommunalvalget, gik ud bag længen og døde, 70 år gammel.

Min mor levede endnu 15 år. Jeg besøgte hende på sygehuset, aftenen før hun døde i november 1989, knapt 84 år gammel. Hun sad hyggeligt og drak kaffe med en gruppe jævnaldrende damer. Bagefter havde jeg en fornemmelse af, at hun vidste, hvor det bar hen, da vi sagde farvel.

2.3. Kostskolen i Karise 1944-47

1. "Det her går ikke. Du må læse!"

I april 1944 blev jeg konfirmeret og gik ud af skolen efter de obligatoriske 7 år. De følgende måneder havde jeg skiftende småjobs hos landmænd på egnen.

En dag i begyndelsen af august 1944 var far og jeg ude at køre byg ind. Jeg stak bygneg op til ham på vognen. Som flere gange før drillede min ryg, der var vokset alt for hurtigt (jeg havde som 14-årig nået mine 185 cm). Pludselig afbrød min far: "Det her går ikke. Du må læse!". Han gik hjem og ringede til lærer Nellemann.

Skulle jeg læse videre, måtte det blive en kostskole. Selv mellemskoler og realskoler var der langt imellem på landet for slet ikke at tale om gymnasier. Den nærmeste måtte være Slagelse – den sorte skole i Plagelse, som poeten havde kaldt den! Rutebilen kørte en gang om dagen, men køreplanen var ikke just afpasset efter skolen. Man skulle ikke stole alt for meget på den.

Dagen efter måtte vognmanden fra Menstrup fyre ekstra op i generatoren, og med et par sække bølgebrænde i reserve (den tids benzin) drog far, mor, lærer Nellemann og jeg de 60 km til Karise, hvor vi blev hyggeligt modtaget af *førstelærer K. A. Kristensen*. Siden erfarede jeg, at "KA" var en meget betydningsfuld person.

	Lommepenge	Biograf	Lise	Papir	Andre Ting	Kasse	And
1/4 7/10 Lommepenge	2.00	0.75	1.60	0.20	0.15	70.80	2.00
1/4 7/10 Lommepenge	2.00		1.75				2.00
1/4 7/10 Lise						0.25	2.00
1/4 7/10 Lommepenge	2.00						2.00
1/4 7/10 Biograf	1.00	0.50					2.00
1/4 7/10 Lise						1.65	1.00
1/4 7/10 Kasse							2.00
1/4 7/10 Lommepenge	1.00				1.15		
1/4 7/10 Biograf			0.80				
1/4 7/10 Lise					1.30		
1/4 7/10 Forskellige						1.40	3.00
1/4 7/10 Kasse							2.00
1/4 7/10 Lommepenge	1.00						
1/4 7/10 Biograf		0.80					
1/4 7/10 Lise							
1/4 7/10 Papir				0.75			
1/4 7/10 Kasse						60	1.00

Kostlæreren skulle hver uge godkende vort regnskab, før vi kunne få lommepengene udbetalt - tallene var andre dengang!

Ud over at være førstelærer ved kommuneskolen var han formand for Danmarks Lærerforening, filmcensor (sådan en havde man dengang) og det store trækplaster ved den årlige byfest, hvor han og smeden "lagde arm". I denne sammenhæng var det vigtigste imidlertid, at han også drev en privat kost- og realskole, som på 4 år bragte elever frem til præliminæreksamen – en slags "finere" realeksamen.

Mens fru Kristensen (meget uoffi-

cielt kaldet "Morgiane") bød på kaffe og blødt brød, så KA mig an, stillede et par spørgsmål og afgjorde sagen: "Du kan begynde på mandag. Du kommer ind i 2. klasse som nummer 42. Når vi når frem til eksamen, må der kun være 28 – og der er kun 28." Skoleåret var dengang pr. 1.april, så klassen var så at sige 5 kvartaler henne.

Vi drog hjem, og søndag tog jeg turen på cykel og med kufferten på bagagebæreren, blev pænt modtaget og installeret på kostskolen, hvor jeg delte værelse med "Oscar", som gik i 1.klasse. Kosteleverne – 12-15 stykker – boede på 1.sal i kostelevbygningen. I stueetagen boede "propperne", for dengang havde karlene en mulighed for via forberedelses-("præparand")-klasser at komme på seminariet og derigennem blive lærere. Et led i optagelsesprøven til seminariet var violinspil, så de øvede sig flittigt. Der er stor forskel på en plovstjert og en violin. Det hørtes.

2. En start med manér - Møde med en fætter

Mandag morgen kom jeg ind i klassen, hvor der sad 41 elever ved 2-mands-borde, og jeg blev plantet ved siden af ham, der sad alene – en af de fire kostelever i klassen. Jeg skulle snart lære, hvorfor han sad alene. Han tog sig straks på at moppe mig, og det fortsatte han med.

Da vi et par dage efter gik over skolegården fra skolebygningen til elevbygningen, kom han igen. Nu syntes jeg, den spøg var kørt langt nok, så jeg gav ham en solid gang tærsk. Jeg havde læst om kostskoler, og hvad der skete den nytilkomne, der satte sig op mod de gamle i gårde. Alle i skolegården stimlede da også sammen, men til min store overraskelse rørte ikke én en hånd for at hjælpe ham. Snarere gav det mig fra starten en vis prestige.

Forklaringen fik jeg 2-3 uger efter. Skole- og kostpengene for ham kom 2-3 dage for sent. Og da var han allerede bortvist. "På grund af manglende betaling". Først da fik jeg at vide, at han var "Hitler Jugend". Det kan nok have spillet ind for den hurtige bortvisning, som på den tid og baggrund i hvert fald krævede en særlig anledning.

Der var 5 kostlærere, hvoraf de 4 boede på skolen (Borre, Langgård, Hviid og Larsen), mens den femte, lærer Hansen, boede i et hus små 100 meter fra skolen, for han var gift med en anden af skolens lærere, fru Hansen. Vi tilbragte mange aftener hos lærerne. Et væsentligt motiv var at følge krigens gang i engelsk radio. Ud fra de begrænsede pladsforhold og til dels efter interesser delte vi

os næsten i hold. Jeg kom en del hos Borre, men især hos Langgård, som lærte mig at spille skak og at tale lidt russisk. Jeg husker endnu kun, at "kakao" er det eneste ord, som skrives og udtales ens på dansk og russisk.

En aften var vi en flok hos Borre, bl.a. Knud Andersen, en af propperne. Borre hæftede sig ved, at vi begge hed Andersen: I må jo være i familie. Vi gik med på spøgen. Knud oplyste, at han kom fra Lundforlund. Så er din far vel købmand, sagde jeg. Jo da. Sådan traf jeg min fars fætter, der senere blev primus motor for Væver-stævnerne på Omø.

3. Langgård – værd at riste en rune for

13

Langgård var meget speciel og meget kolerisk – et nervebundet. Han talte 22 sprog – "når man har lært de første to, kommer resten såmænd af sig selv". Han oversatte Karel Capek fra tjekkisk og gengav med fryd eksempler på tjekkisk humor, der gennemgående gik ud over tyskerne i almindelighed og Hitler i særdeleshed (Krigen mod Salamanderne, molekularstofzerzetzungskraft i stedet for atom-wheel og lignende). Måske skal vi vente med at grine alt for højt, for via islandsk lov til beskyttelse af sagasproget er ideen landet i en dansk valgkamp (2005) som DF's forslag om en dansk sproglov!

Jo, mit forhold til Langgård var specielt. Dengang var korporlig afstraffelse i skolen absolut ikke afskaffet. Aldrig har nogen givet mig så mange øretæver, så støt og konsekvent som Langgård. Stort set hver time – og vi havde Langgård næsten halvdelen af det samlede timetal – indledtes med, at han kom ophidset ind i klassen, røg op til kateteret, røg ned og smag mig et par på kassen – for jeg sad nærmest. Så snart klokken ringede ud, var vi de bedste venner, der gerne op-søgte festligt lag og delte et par pilsnere, når lejlighed bød sig.

Jeg tager en dyst med lærer Larsen

Det var naturligvis en udfordring. Når man alligevel skulle have et par på kassen, kunne man jo lige så godt gøre sig fortjent til dem. Der er knapt grænser for, hvad man kan få kridt og tavleklude til at foretage sig, eller hvilke figurer og "oprop", der kan tone frem bag læreren ved hjælp af lidt kinesertråd. Eller en sofafjeder bag kateterskuffen – eller den dag skuffen står halvt åben *uden* den ventede sofafjeder. Jo, der var gang i de praktiske jokes.

Det er fristende allerede her at springe til en begivenhed et halvt år før den endelige eksamen. Det var tyndet en del ud i klassen, og vi var klar over, at det betød noget for vor fremtid, at vi slap vel igennem eksamen. Vore forældre betalte trods alt for, at vi gik der. Langgårds fag talte rundt halvdelen af den samlede eksamenskarakter. Og med al den uro, var det jo begrænset, hvad vi lærte.

En dag, da Langgård kom farende ind og skulle i gang med den faste rutine, rejste Henning, smedens søn fra Tågerup, og jeg – efter aftale med hele klassen – os op, gik hen til Langgård, tog fat en i hver arm, løftede ham op og satte ham op bag kateteret med besked om, at nu blev han dér, så skulle vi nok sørge for ro i klassen.

Henning, der også var en af Langgårds kammesjukker uden for skoletid, og jeg var begge ret vel-voksne af vor alder, men naturligvis for Langgård op som trold af en æske, så vi måtte gentage turen et par gange, før han faldt til ro. Der gik dog kun en dag eller to, før Langgård kom glad og afslappet ind til hver time i klassen. Det holdt skoletiden ud, og vi fik lært en masse. For Langgård var en pragtfuld lærer.

4. En god tid – en spændende tid

Årene i Karise blev en god tid og en spændende tid. Tiden fra 1944 til 1947 var generelt en spændende tid og alderen fra 14 til 17 år i princippet en modningstid, selv om det for mig nok var så som så med modningen. Jeg lærte at klare mig.

14

Karise var ikke just verdens centrum. En lille stationsby ved "Orientekspressen" med højskole, kommuneskole, kirken med Moltkernes mausoleum - og kostskolen. Og med å og skov tæt på skolen – en herlig tumleplads, som vi kendte ud og ind, i lys og mørke.

Det havde vi megen gavn af, nar vi i 1944-45 drillede de tyske "gæster" på en gård i skovbrynet.

Fakse Kalkbrud og Vemmetofte Strand inden for kort cykelafstand. Cykelafstand spændte den gang noget videre end i dag. I april 1945 blev byens højskole beslaglagt af tyskerne og belagt med Hitler Jugend, og lige omkring 1. maj kom turen til kommuneskolen. Vi stod for tur og forberedte evakueringen. *Men så blev det 4. maj.*

5. Den 5. maj 1945

Kosteleverne havde fået "biograftilladelse" om aftenen den 4. maj. Vi kom ud af biografen lidt før halv ni og var på vej til skolen. Nogen råbte, at der var ved at komme noget spændende i radioen – og på den tid kunne noget spændende kun være engelsk radio. Vi løb stærkt, *meget stærkt*, og nåede gentagelsen: "Det meddeles i dette øjeblik...".

Der blev fest. Alt om evakueringen var glemt. Lærer Hansen fandt førkrigscigaretter, kaffe og cognac frem – alt gemt til lejligheden. Og endnu en "overraskelse":

Kl. 8 næste morgen så vi, at kostlærerne med armbind og maskinpistoler havde etableret vejspærring på Dalbyvejen et par hundrede meter vest for skolen. Og minsandten: kun et kvarter efter var den første bil med bevæbnede Hipo-folk gået i rusen.

I nattens løb var kroens scene, hvor vi intetanende havde spillet julekomedie, blevet åbnet – den dækkede over modstandsbevægelsens våbenlager. Jeg skal sent glemme, da Marokko-Jensen (10 år i fremmedlegionen) som en anden sherif fra High Noon hastede hen ad hovedgaden med et par håndgranater ved livremmen og et rekylgevær i hånden. Vi var alle lige gennet ind fra gaden, fordi der var varslet en bil med Hipo-folk på vej fra Fakse, hvor de havde skudt på folk. Og Marokko-Jensens skuffelse. Han havde lige indtaget sin stilling i et af de skyttehuller, ungarske "hjælpetropper" havde gravet langs alle veje, da det meddeltes, at Hipo-bilen var drejet fra og slet ikke kom her forbi.

Og KA i ensom majestæt op gennem hovedgaden. Han var netop på vej fra kirke, da vi alle blev gennet inden døre. Men hverken tyskerne eller modstandsfolk skulle bestemme, hvor han skulle gå hvornår.

6. Livet på skolen

Skolemæssigt havde de første efterårsmåneder 1944 været ret strenge. Jeg skulle jo nå det, de

andre havde lært, før jeg kom. Nellemann havde imidlertid rustet mig særdeles godt, men der var jo fag, jeg slet ikke havde haft. Pudsigt nok var det dengang sådan, at en god karakterbog gav prestige i klassen. Til jul havde jeg nået 2. pladsen, og siden veg jeg ikke fra 1. pladsen.

Generelt havde jeg det ovenud godt med kammerater, både i klassen og på kostskolen. Jeg delte bord med *Mour* (Erling Mouritsen), som var dagelev fra Karise. Vi var også sammen i skakklubben, hvor Mour var en fremragende skakspiller: Af og til fordrev vi da også (Langgårds) timer i skolen med et parti skak på et diskret lille bræt under bordet.

Jeg mindes især en situation, hvor Mour i en skakturnering var sat over for en ældre, hærdet og selvbevidst turneringsspiller. Mour var dengang lille og spinkel og så endnu yngre ud, end han var. Han startede ydmygt med dybt sænket hoved – modparten mageligt tilbagelænet på stolen, skuen de sejrssikkert ud over bræt og lokale. Forvandlingen skete i små trin, næsten synkront: modparten, der træk for træk bøjede hovedet og siden kroppen længere og længere frem og ned – Mour nøk for nøk den anden vej, indtil han forkyndte: "Skak. Mat".

En anden situation, som jeg troede kun kunne forekomme i Gøg og Gokke-film. Som nævnt var korporlig straf ikke afskaffet dengang. Den forekom dog sjældent – uden for Langgårds timer. Borre og Hviid havde aldrig brug for at gribe til den, Larsen yderst sjældent – og måske netop derfor:

En dag havde en elev forbrudt sig, så Larsen takserede det til en på kassen. Vi stod i gymnastiksalen på rad og række. Larsen svingede armen, synderen dukkede sig i sidste øjeblik, og den sagesløse nabo gik omkuld, ramt og totalt overrasket af Larsens propre højre.

Der var også piger i klassen – flere søde piger. Min klodset- og generthed gjorde dog, at det kun blev til beundring på afstand.

Disse egenskaber afholdt mig dog ikke fra at forsøge mig som "kandidat" for *kommunisterne* ved skolens prøvevalg i forbindelse med folketingsvalget i oktober 1945, vistnok med et pænt stemmetal. Det var unægtelig nemmere dengang i de glade befrielsesdage at tale kommunisternes sag, end det blev senere. Ihukommende en senere statsminister: Man har et standpunkt til man tager et nyt. Alt andet er jo beton. Og for mig lysnede det snart.

7. KA på tættere hold

En række tilfældigheder bragte mig tættere på KA end de fleste. I påsken 1945 var jeg blevet syg og kunne derfor ikke rejse hjem. Kostskolen kunne jo ikke holdes i gang for én elev. Så jeg flyttede ind hos familien KA.

Hovedgaden i Karise - dengang

Langgård havde så småt lært mig at spille skak. Da jeg i påskens løb begyndte at rejse mig fra influenzaen, ville KA spille skak. Det skete med de mest umulige skakbrikker, jeg nogensinde har set: tårnhøje, kunstfærdigt udskårne benmonstre – totalt uoverskuelige. Det var nu ikke *kun* derfor, KA vandt.

KA *hadede* at tabe. Det fik jeg siden hen bekræftet under mangfoldige kroketspil i hans have. Og i kroket var jeg den ideelle modstander. Skakspillet lagde vi på hylden, efterhånden som jeg – tilskyndet af Langgård – var begyndt i skakklubben og klarede mig pænt i konkurrencer (dog langt fra så godt som Mour!).

Som nævnt var KA og hans armdyst med smeden trækplastret ved den årlige byfest. På mystisk vis var det faldet i mit lod at løbe 1500 m ved samme lejlighed. Jeg vandt i et felt, der fortrinsvis bestod af tunge bønderkarle, og i en tid, der ikke just var olympisk. Men det talte hos KA.

Det ene med det andet, jeg stod mig godt med KA. Derfor var det min opgave, hver aften i vinterhalvåret at gå over gaden til KA og hente en kurv æbler til uddeling blandt propper og kostelever. Og det var min opgave at spørge KA om lov, når kosteleverne ønskede *biograftilladelse*.

KA var filmcensor og dermed vel inde i alle film. Det er sket, at han sagde: "Hm, den er ikke værd at spille penge på. Den næste er meget bedre". Vi var jo ikke alle over aldersgrænsen, så det skete en gang eller to, at han sagde: "Den er forbudt for børn. Nå, den tager I vist ikke skade af. Men det går ikke med børnebilletter!".

Mens jeg var der, fyldte KA 65. Det fejrede han bl.a. ved at gå græsplænen rundt – på hænder. Og ved at springe over bukken i højeste position. Jo, han var en fornøjelig krudtkarl.

8. Dengang der var vintre til - Præliminæreksamen

Vinteren 1946-47 var kold, og brændsel var der meget lidt af. Skolen havde købt tørv, der imidlertid var så våde, at de var bedst egnede til brandslukning. I nød og bekneb greb skolen til at fyre med halm. Den eneste, der holdt varmen ved det, var Jansen. Han var pedel og slæbte halm til fyret.

En dag var vi alle samlet, propper og kostelever, på et lille værelse som sild i en tønde. I løbet af en times tid fik vi temperaturen op på 7 grader. Så meldte vi i samlet trop: *Hjemrejse!* I løbet af eftermiddagen fik lærerne fremskaffet brændbare tørv. Idyllen var genoprettet.

Tæt på eksamen, der var i marts 1947, blev jeg syg: bronkitis, der siden skulle blive kronisk. Først forsøgte lægen – sikkert i god tro – at kurere mig med kaliumjodid, der kun gjorde ondt værre. Dernæst et medikament, der smagte så afskyeligt, at jeg skulle indtage det under økonomaens ("Rasmines") kontrol. Det gjorde i hvert fald ikke sygdommen værre.

Skolen sørgede for, at jeg stod den skriftlige eksamen igennem tæt pakket i tæpper og med en varmeovn på klods hold. Dagene mellem skriftlig og mundtlig eksamen bragte mig nogenlunde på højkant, så jeg fastholdt min 1. plads (synd for Anette!), selv om et ug- i sidste fag reducerede mit gennemsnit til ug-. Nå, det rakte da til en plads på Birkerød Statsskole (sammen med Mour).

9. Dømt i kloster - oprejsning på Vallø

Forud var gået en pudsig periode, som illustrerer en side af kostskole-tilværelsen. Havde mit bagland ikke været så ovenud godt, og min selvbevidsthed på det tidspunkt så hærdet, kunne det nok have sat sig spor. Nu husker jeg det mest som en fornøjelig oplevelse.

I en kostskoles hierarki hersker ældste klasse. Det år var vi kun 3 kostelever i ældste klasse: Henning ("Obersten"), Vagn og jeg. Af en eller anden grund, som jeg ikke husker, havde jeg i efteråret 1946, fået lagt mig ud med Obersten. Vagn var jeg aldrig på synderlig god fod med. Så nu stod det 2-1.

En dag lå der en seddel til mig om, at de to (flertallet) havde besluttet, at jeg var "*lyst i kloster*", indtil jeg havde gjort afbigt for den forsyndelse, jeg ikke husker, hvad var. Det betød, at ingen på kostskolen måtte tale med mig eller i øvrigt have noget med mig at gøre.

Dagen efter var det rygtedes i klassen, hvor alle (minus de to og mig) mente, at så måtte de to "*lyses i kloster*" i klassen. Det frabad jeg mig. Vi skulle ikke blande dagskole og kostskole sammen. De yngre kostelever kom en for en og meget diskret for at fortælle mig, at de ikke var enige med de to. Jeg kunne kun give dem det råd ikke at risikere sanktioner. Jeg skulle nok klare mig.

Det gjorde jeg. Fordi jeg havde et godt tilholdssted i byen. Hos Mour, hans mor og to mindre søstre. De blev min familie det sidste halve år i Karise. En pragtfuld familie. Der tilbragte jeg næsten al min fritid, læste, drak te, snakkede, spillede skak, trivedes. Men måske illustrerer det noget, jeg siden har tænkt på: Det er ikke væsentligt for mig at starte *med* flertallet. Men jeg foretrækker at *slutte* med at have flertal.

Derfor en lille knaldperle til slut: Oberstens far var krovært på Vallø Kro, så det var naturligt at holde vor eksamensfest dér. Obersten sendte indbydelser ud, undtagen til mig, og fik dem alle retur. Enten hele klassen eller ingen. Så den 10. april 1947 tog jeg rutebilen fra Sdr. Bjærge gennem de høje snedriver til eksamensfest på Vallø Kro. Herligt!

Karise 67½ år efter

18

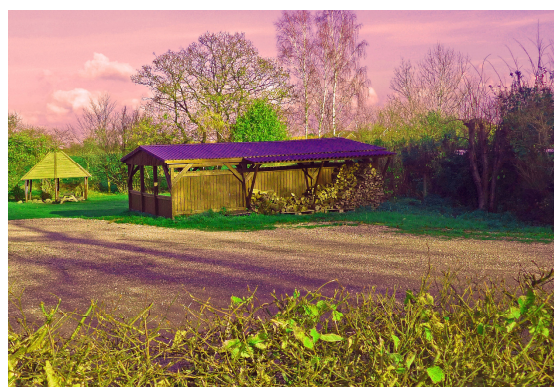
Skolen stod der endnu, om end brugen var ændret

Sel fra den anden side

Dengang gymnastiksal

Hvor kosteleverne boede –
nu en parkeringsplads!

Hvor KA boede

Åen var der endnu, men de overdækkede
rør var væk.

I 2014 genså jeg Karise. For første gang efter 67½ år. Noget var genkendeligt. Men elevbygningen var revet ned. Den var blevet til parkeringsplads. Kroen og med den salen med scenen, der i 1945 havde skjult modstandsbevægelsens våben – og biografen – alt var væk. Erstattet af en discountbutik.

”Orientekspresen”? Den kører endnu og nu hver halve time! Og Karise – den har fået parkeringspladser, masser af parkeringspladser, masser af parkerede biler og ingen mennesker, ikke et øje! De må ha’ opfundet den fører- og passagerløse bil. Og den forlængede hovedgade. Ikke et øje. Men triste gensyn på kirkegården.